

Верховний Суд

Вул. Пилипа Орлика, 8 м. Київ, 01043

Судді ВП Верховного Суду Ткачу І. В.

Шановний Ігоре Васильовичу!

У відповідь на запит від 19.01.2023 № 14-67цс20 надається науковий висновок № 910/4518/16 щодо визначення строку нарахування кредиторських вимог, які виникли у зв'язку з невиконанням договору банківського кредиту..

Додаток: на _ с.

***Член
консультативної
Верховному Суді*** ***Науково-
Ради при***

Печений О. П.

НАУКОВО-ПРАВОВИЙ ВИСНОВОК

щодо порядку і строків нарахування процентів за кредитним договором

I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

Метою підготовки цього висновку є вирішення проблемних питань щодо нарахування процентів за користування кредитними коштами поза меж строку чинності кредитного договору; можливості визначення у договорі іншого порядку і строків нарахування процентів, про які йдеться у ч. 2 ст. 625 ЦК України.

Висновок підготовлено на судді ВП ВС Ткача І. В. відповідно до п. 3.3. розд. 3 Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суд, затвердженого Постановою Пленуму Верховного Суду від 02 лютого 2018 року № 1.

При проведенні науково-правового дослідження були надані для вивчення копії наступних документів:

- 1. запит від 19.01.2021 № 17/0/26-23 до членів Науково-консультативної ради при Верховному Суді про підготовку наукового висновку.*

Для підготовки наукового висновку поставлені наступні питання:

- 1. Чи можуть проценти за користування кредитом нараховуватись поза межами визначеного договором строку кредитування?*
- 2. Чи продовжує умова кредитного договору про нарахування процентів до моменту повного фактичного повернення кредитних коштів фактичний строк кредитування?*
- 3. Чи можна вважати умову кредитного договору про нарахування процентів до моменту повного фактичного повернення кредитних коштів*

такою, що після закінчення строку кредитування встановлює розмір процентів річних у відповідності до положень частини другої статті 625 ЦК України?

4. Чи є можливим одночасне стягнення з позичальника процентів за користування кредитом та процентів річних у відповідності до положень частини другої статті 625 ЦК України? Чи порушує таке стягнення баланс інтересів кредитодавця та позичальника?

5. Проценти за договором позики (стаття 1048 ЦК України), зокрема за кредитним договором, потрібно розглядати (1) як плату за користування коштами чи (2) як плату за те, що боржник отримує можливість правомірно не сплачувати кредитору борг протягом певного часу (строку кредитування)?

II. АНАЛІТИЧНА ЧАСТИНА

В основі питання, поставленого для підготовки наукового висновку, перебуває проблема сутності грошового зобов'язання і відповідальності за його порушення.

У зв'язку з цим зазначимо стан доктринальних розробок та законодавчого визначення грошового зобов'язання

В цивільному законодавстві зобов'язання визначається як правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (ч. 1 ст. 509 ЦК). При цьому ЦК (і чинний ЦК України від 16.01.2003 не формує у цьому сенсі виключення) виокремлено такий вид зобов'язань як грошові, зокрема при визначенні місця виконання (п. 4 ч. 1 ст. 532 ЦК), черговості погашення вимог (ст. 534 ЦК), наслідків прострочення кредитора за

грошовим зобов'язанням (ч. 4 ст. 613 ЦК), *відповідальності за порушення грошового зобов'язання (ст. 625 ЦК)*.

Звертаємо увагу, що системний аналіз ЦК доводить, що цей Кодекс не містить універсального (прийнятного для всіх чи більшості цивільних правовідносин) визначення грошового зобов'язання, як відсутнє його визначення в інших актах цивільного законодавства. Тому слід виходити з того, що грошове зобов'язання відокремлюється з решти зобов'язань не за своєю природою, а у зв'язку з особливостями предмета виконання, яким є сплата грошової суми.

З огляду на викладене, вважаємо правильним за змістом ст. ст. 11, 509, 625 ЦК визначити *грошове зобов'язання як цивільно-правове зобов'язання по сплаті грошових коштів визначеній чи визначуваній сумі з метою погашення грошового боргу¹*.

У випадку невиконання грошового зобов'язання, яке існувало і до звернення кредитора до суду, рішення останнього про стягнення грошових коштів не припиняє ні обов'язку боржника по сплаті відповідних коштів, ні самого зобов'язання, оскільки цивільне законодавство не визначає підстави для його припинення.

Конструкція цивільно-правової відповідальності за порушення грошового зобов'язання побудована законодавцем за допомогою ст. 625 ЦК України, за ч. 2 якої боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Тлумачення наведеної норми ЦК дає підстави для відповіді на поставлені для підготовки висновку питання.

ПИТАННЯ № 1

¹ Печений О. П. Поняття та класифікація грошових зобов'язань в контексті положень нового Цивільного Кодексу України // Підприємництво, господарство і право. — 2004. — № 4.

Відповідно до ч. 2 ст. 625 ЦК на боржника покладається відповідальність у формі сплати суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції *за весь час прострочення*. З цього випливає, що і нарахування боржнику процентів річних від простроченої суми здійснюється *за весь час прострочення, а не тільки у межах, визначеного договором строку кредитування*.

ПИТАННЯ № 2

Умова кредитного договору про нарахування процентів до моменту повного фактичного повернення кредитних коштів «продовжує фактичний строк» кредитування лише у випадку, коли за домовленістю сторін юридична кваліфікація таких процентів відповідає ч. 2 ст. 625 ЦК України, тобто вони є процентами за прострочення виконання грошового зобов'язання.

ПИТАННЯ № 3

Виходячи із відповіді на питання № 2, умову кредитного договору про нарахування процентів до моменту повного фактичного повернення кредитних коштів вважати такою, що після закінчення строку кредитування встановлює розмір процентів річних у відповідності до ч. 2 ст. 625 ЦК України лише за таких обставин, що такі проценти кваліфікуються за вимогами цієї норми.

Не викликає сумнівів, що необхідно відмежовувати проценти, які нараховуються *до порушення* боржником грошового зобов'язання за кредитним договором і проценти, які підлягають нарахуванню і сплаті боржником, який *прострочив виконання* грошового зобов'язання. Тому співпадання вказаних за підставами нарахування, розміром та іншими параметрами не відповідає сутності відповідальності за порушення грошового зобов'язання.

ПИТАННЯ № 4

Виходячи з того, що при всій близькості економічної природи, проценти за користування кредитом та проценти річних за ч. 2 ст. 625 ЦК України відрізняються за підставами нарахування та іншими критеріями, наявні підстави допустити їх одночасне нарахування і стягнення за умов одночасно і користування кредитними коштами боржником і прострочення останнім виконання грошового зобов'язання.

Не можна заперечувати того, що таке стягнення може порушувати баланс інтересів кредитодавця та позичальника, зокрема з огляду на надмірно-гігантський розмір процентів річних, встановлений у договорі. У такій ситуації відновлення балансу інтересів можливе за допомогою зниження розміру процентів судом за наявності обставин, які мають істотне значення і при застосуванні за аналогією відповідних норм (наприклад, ч. 3 ст. 551 ЦК).

ПИТАННЯ № 5

У питанні порушено проблему визначення правової природи процентів за договором позики (кредиту), що вимагає тлумачення ст. 1048 ЦК України.

Економічна сутність кредиту зумовлюється тезою вчених-економістів, хто володіє капіталом, той зазвичай може отримувати з нього постійний дохід, який отримує назву процента на капітал і виникає незалежно від будь-якої особистої діяльності капіталіста, буквально породжуючись цим капіталом².

Співставлення легального визначення договорів позики і кредиту, відображених у ч. 1 ст. 1046 та ч. ст. 1054 ЦК дозволяє зазначити, що у визначенні кредиту законодавець не посилається на те, що кошти

² Бём-Баверк, Ойген фон Избранные труды о ценности, процентах и капитале / Ойген фон Бём-Баверк; [предисл. Й. А. Шумпетер; пер. с нем. Л. И. Форберта, А. Санина; пер. с англ. Н. В. Автономовой; пер. с лат. А. А. Россиуса]. — М., Эксмо, 2009. — С. 266.

передаються у *власність* позичальника. Наведена ознака дозволяє визначити такий критерій відмежування позики і кредиту, як можливість плати за *користування* кредитними коштами у формі процентів. Виходячи з наведеного, проценти за договором позики кредитним договором, потрібно кваліфікувати як плату за користування коштами.

Член *Науково-*
консультативної *Ради* *при*
Верховному Суді

Печений О. П.